

EVOLUCIÓ URBANA I TORRENTS: 100 ANYS DE DIFÍCIL CONVIVÈNCIA

JOAN ESTRANY BERTÓS

Coincidint amb els 10 anys de les inundacions de l'octubre del 1990 -les més importants d'aquest segle- i amb el centenari del nomenament d'Inca com a ciutat, hom creu oportú ajuntar riscos naturals i ordenació del territori en una comunicació aprofitant la conjuntura que se'ns presenta.

Durant aquesta centúria, amb un rerefons econòmic artesà, la nostra ciutat ha aconseguit el progrés econòmic, social i cultural. Emperò, aquest progrés ha tengut un elevat cost per mor de la ràpida expansió urbana: la pèrdua de referències geogràfiques que la societat preindustrial anà acumulant a partir de l'experiència i la transmissió oral. D'aquestes referències geogràfiques, els torrents en són part important i han quedat relegats a l'oblit i al menyspreu.

Inca es pot afirmar que és un cas paradigmàtic d'intent d'anihilació dels cursos fluviotorrentials, que irremeiablement actuen sempre seguint les lleis de la naturalesa que, en el nostre cas, són de caire violent a causa de les tempestats abominables que la Mediterrània genera durant les dues primaveres: la de l'estiu i la de l'hivern.

El que es pretén en aquesta comunicació és descriure i interpretar l'evolució urbana d'Inca des de la perspectiva de la Geografia dels Riscos, intercalant metodològicament la divisió per subconques urbanes i les fases de creixement urbanístic i així comprovar que l'actual estructura urbana inquera sostén una convivència difícil amb la xarxa fluviotorrential.

La conca del torrent de Cantabou és una subconca del torrent de Muro, la conca del qual és la de major extensió de Mallorca, amb 456 km² i que drena una setena part de l'illa. D'aquests 456 km², 32 corresponen a la conca del torrent de Cantabou, el qual té la capçalera al ventall al·luvial que el torrent de Biniazent forma a la sortida del comellar de la comuna de Biniamar, desguassant les seves aigües al torrent de Muro -16 km aigües avall- devora l'estació del tren de Muro.

Un 13% de la conca del Cantabou -4,17 km²- se situa al nord-oest del casc urbà d'Inca i les seves aigües entren a la ciutat per les barriades del Blanquer i Son Amonda. En total, són cinc subconques, la més gran de les quals és la de la capçalera del torrent de Cantabou que, tot i abastar 2 km², no representa gairebé cap perill d'inundació per raons hidrològiques i urbanístiques. La segona subconca més important pel que fa a superfície és la del torrent de sa Canaleta, amb 1,2 km². Això sí, és la més destacable hidrològicament per tenir elevada circularitat i jerarquització. Les altres subconques són de menor entitat.

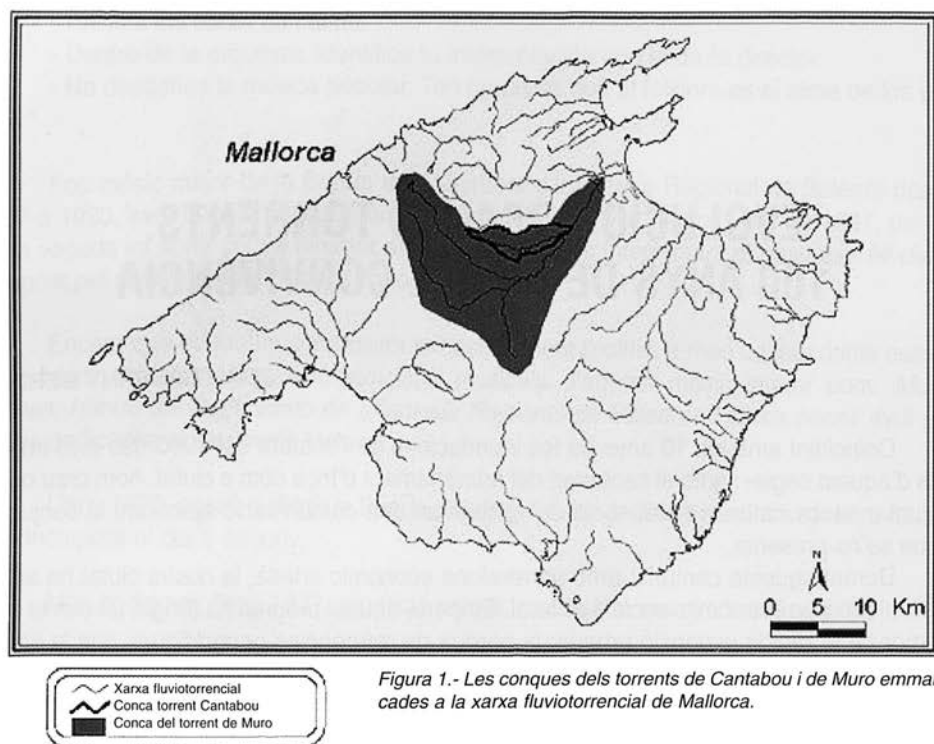

Figura 1.- Les conques dels torrents de Cantabou i de Muro emmarcades a la xarxa fluviotorrencial de Mallorca.

La societat preindustrial configurà un casc urbà situat damunt un turó paral·lel als cursos fluvials i perpendicular als vents provocats per l'embat, evitant les inundacions i la calor intensa de l'estiu. Fins i tot, l'etimologia del topònim *Inca* podria relacionar-se amb la topografia esmentada. Així, segons Mossèn Alcover, *Inca* prové de l'àrab *hinka*, que significa *galta* o *coster*. En canvi, actualment la ciutat s'ha establert -des de finals del s. XIX- a les zones deprimides que envolten la vila primigènia. Aquestes zones són fredes i humides a l'hivern i molt caloroses a l'estiu, amb molt poca ventilació i exposades a les revingudes dels cursos fluviotorrencials que tan intel·ligentment esquivaren els nostres avantpassats.

La situació geogràfica excepcional, centre de gravetat de l'eix Palma-Alcúdia i de les comarques septentrionals de l'interior de Mallorca, a més de l'important mercat local que Inca ja tenia, féu que el creixement urbanístic fos considerable, cosa que provocà que es convertís en la segona ciutat de Mallorca al s. XVI, estructurada en relació amb la ubicació dels convents i les esglésies de St. Bartomeu, St. Francesc, Sta. Maria la Major i St. Domènec.

La pesta del 1652 produí la dispersió pel camp de la població i interrompé el creixement urbanístic fins als segles XVIII i XIX.

Precisament el s. XIX suposà l'inici de la configuració urbanística de la ciutat actual amb la revolució industrial, que comportà una concentració de la població. Així, del 1815 al 1910 la població creix més d'un 100%.

Aquesta conjuntura social i econòmica implicà el necessari creixement urbanístic de la ciutat. Es fan les primeres urbanitzacions, per tant, projectes d'alineacions ajustades als

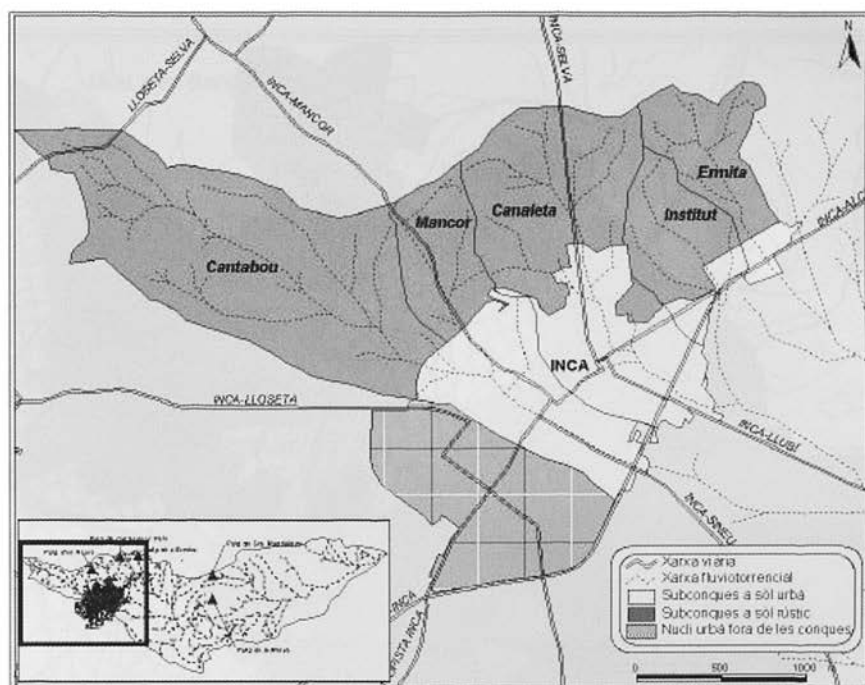

Figura 2.- Les subconques urbanes i rurals de la part alta del torrent de Cantabou.

límits de cada propietat, urbanitzacions que es diferencien del casc antic per la qualitat de rectilínia de l'alineació.

De 1860 a 1928 el creixement urbanístic comença a sortir del turó on s'enquadra el casc antic. El creixement es fa per dues bandes en perpendicular al turó i envaint les zones inundables del torrent de Cantabou i del de sa Canaleta. L'expansió pel sud es fa arran de la inauguració de la línia fèrria al 1875. S'urbanitzen els actuals carrers de Ponent, Ramon Llull, Joanot Colom, Malferits i es prolonguen fins a l'estació els carrers Fondo (actual Antoni Fluxà), carretera de Palma (actual General Luque), Pou d'en Morro (actual Bisbe Llompart), Mercaderies, i el tram de l'avinguda Germanies entre St. Domènec i l'actual Músic Torrandell.

Aquestes noves urbanitzacions es feren damunt horts amb un sistema de reguiu a base de grans safarejos, talment com recorden els més majors de la ciutat. Cal esmentar que el sistema polític de l'època no pogué assumir fer una gran via que cobrís tot el trajecte urbà del torrent de Cantabou, com pretenia el Pla d'Eixample del 1923.

L'altra zona que s'amplia entre 1860 i 1928 és la del pla de sa Font, el plànol del qual il·lustra molt bé que encara es tenia un coneixement i respecte de l'espai de l'aigua (també perquè el nivell freàtic permetia un cabdal base gairebé anual).

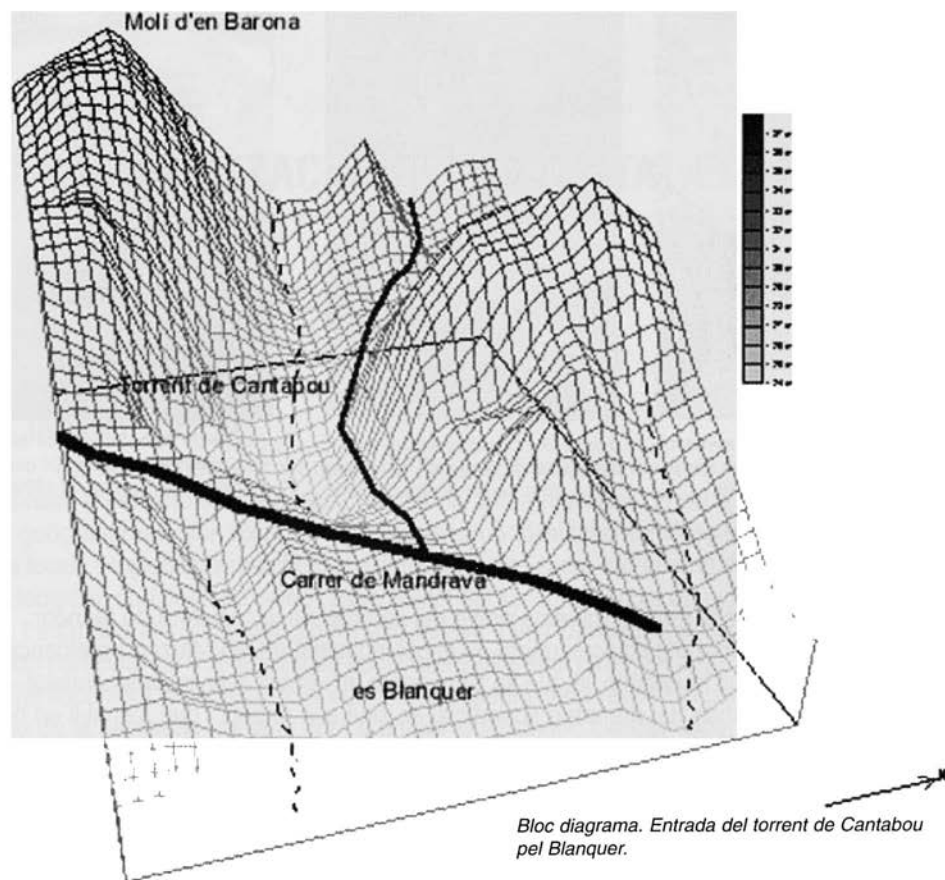
El període 1928-1950 és el de major creixement urbà de la ciutat, que ho fa en totes les direccions. La barriada de Crist Rei creix als voltants del quarter General Luque. Es Blanquer, Son Amonda i es Cós, zones potencialment inundables, són urbanitzades en aquesta època. El llit del torrent de Cantabou entrava de forma natural fins a l'actual plaça

Figura 3.- Etapes de l'evolució urbana a Inca (1860-2000).

del Blanquer, tot i les parcel·lacions urbanes ja realitzades. És el moment en què es perden elements arquitectònics històrics com els Rentadors des pla de sa Font i molts altres símbols que durant generacions havien marcat les zones inundables, com són els ponts que travessaven el torrent de Cantabou per anar a Ciutat i al cementeri; camins que duïen a la perifèria rica en horts, els quals tenien un elevat nombre de topònims avui majoritàriament perduts i que caldria conservar mitjançant la investigació i el treball de camp.

De 1950 a 1970 l'expansió encetada al període anterior es consolida i continua, sense cap tipus d'ordenació, especialment a Crist Rei i a es Blanquer, on els problemes per inundació ja eren freqüents. A la barriada des Cós l'expansió urbana es fa seguint la carretera d'Alcúdia i afecta les petites subconques de sa Font Vella i del recent estrenat Institut d'Ensenyament Secundari Berenguer d'Anoia.

De 1970 a l'actualitat s'ha consolidat la urbanització del Blanquer i s'ha inutilitzat el torrent de Cantabou. Històricament, ha estat el curs fluvial que ha causat més mal a Inca, però des dels anys 80 del s. XX això ha canviat. De totes maneres, aigües avall, la xarxa de pluvials no pogué suportar el cabdal i l'aigua sortí per alt i s'infiltrà a molts soterranis de la zona. La urbanització del llit i de la plana d'inundació 4 m per damunt d'ells ha format una represa artificial que atura les revingudes i que pot formar una bassa de fins a 48.500 m³. A partir d'aquest volum, la bassa vessaria cap al xaragall de la carretera de Mancor (vegeu bloc diagrama) en cas d'una pluja superior als 200 mm amb molt poc temps i que taponàs de sediment i altres elements l'entrada de 1,2 m de diàmetre que el torrent de Cantabou té dins Inca al carrer de Mandrava. En definitiva, el potencial destructor d'aquesta subconca s'ha minvat molt, però pot causar danys per la saturació de les pluvials i per la infiltració, i

Figura 4.- Obres al llit del torrent de Cantabou a la cruïlla dels carrers de Luque i Gran Via al 1982.

Figura 5.- Canalització del torrent de Cantabou al mateix lloc que la fig. 4. Font: setmanari Dijous. 1991

Figura 6.- Canalització del torrent de Cantabou al mateix lloc que les figures anteriors, però al 1999.

afectar molts soterranis. Ara el problema prové del xaragall de la carretera de Mancor.

El que ha crescut espectacularment és el sòl industrial a Can Matzarí i residencial a Crist Rei Nou (zona no inundable, ja que se situa sobre un ventall al·luvial desmantellat, que fa que el punt de partida del drenatge superficial se situï allà mateix i que s'anul·li en bona part el risc d'inundació) i a Son Amonda, àrea residencial que s'ha col·locat ben al mig del llit del torrent de sa Canaleta i diversos afluents.

Com que la topografia és difícilment modificable (tot i que la microtopografia ja s'ha comprovat que sí), no queda més remei que canalitzar els torrents per dins el casc urbà. Així, es canalitzen aigües residuals i pluvials cap als punts deprimits d'Inca, que coincideixen amb el torrent de Cantabou (Gran Via) i el torrent de sa Canaleta (es Cós). És força significatiu que realitzant un buidatge d'informació en el setmanari *Dijous* (1974-1999) s'hagin trobat fins a 37 informacions referides a la xarxa de pluvials, 31 de les quals a la dècada dels anys 90 del s. XX, o sigui, després de les grans inundacions de l'octubre de 1990 i també per l'acabament de les urbanitzacions que es troben dins les planes d'inundació o dins el llit dels torrents de Cantabou i de sa Canaleta: es Blanquer i Son Amonda respectivament, ja que immediatament provocaren problemes d'inundacions, amb precipitacions de només 70 mm en 24 hores, quantitat de precipitació que estadísticament es pot repetir cada cinc anys.

En definitiva i concloent, la causa de les inundacions al casc urbà d'Inca radica en un creixement urbanístic que no ha respectat mínimament l'espai dels torrents. Aquesta expansió urbana no s'ha aturat, i està en un clar període expansiu en el qual es consoliden urbanitzacions en àrees inundables.